

Pécsi Tudományegyetem  
„Oktatás és Társadalom”  
Neveléstudományi Doktori Iskola



Tóvári Ferenc

Az integrált oktatás magvalósíthatósága az iskolai testnevelésben  
/ Esélyek, lehetőségek /

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezetők

Prof. Dr. Meleg Csilla, DSc, egyetemi tanár  
Dr. Prisztóka Gyöngyvér CSc, egyetemi docens

Pécs  
2011.

*„Valami újra vállalkozni mindig kockázatos feladat. Számolni kell az értetlenséggel, az ismeretlennel szembeni idegenkedéssel, a megszokotthoz ragaszkodók közönyével... voltak olyanok, akik merték vállalni ezt a kockázatot, mert hittek abban, hogy az új, amelyre vállalkoznak hasznos és jó, előbbre viszi az ügyet. Magam is hittem ebben, és meggyőződtem az ügy szakmai korszerűségéről az ezért az ügyért lelkesedők egyértelmű tiszta emberségéről.”*

**Illyés Gyuláné**

## Bevezetés

Egy olyan társadalomban, ahol a különböző csoportok közötti kapcsolatok gyengék, vagy nincsenek meg, maga a nemzet válik töredezetté (KERTESI G–KÉZDI G, 2009). *Kéződi Gábor* szerint már a nemzetközi szinten végzett felmérések is kimutatták, hogy Magyarország egyike a világ országainak, ahol iskolai és osztályszinten a leginkább elkülönülnek egymástól a könnyen tanítható és a nehezebben tanítható tanulók (PISA VIZSGÁLATOK A SZEGREGÁCIÓRÓL 2005). Az iskolában a társadalom minden jövőbeli felnőtt tagja közösségben, közvetlen személyes kapcsolattal szerezhet tapasztalatot a másként élőkéről, az iskolai elkülönülés ennek a tapasztaltszerzésnek a lehetőségét ássa alá. Az iskolai szegregáció következménye lehet az alacsony színvonalú oktatás is.

A társadalomba történő beilleszkedés eredményességét az esélyek megléte, azok megteremtése, illetve az esélyek egyenlősége nagymértékben meghatározhatja. Az iskolákban a sajátos tanulói igények, eltérő képességek és egyéni adottságokból fakadó újszerű helyzetek, illetve e helyzetek megoldásai nehéz helyzetbe hozták a közoktatás szereplőit. Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy a jelenleg meglévő eszközök, pedagógiai eljárások és módszerek biztosíthatják-e az egyéni tanulási utakat, tudják-e kezelni a sajátos nevelési, oktatási igényeket úgy, hogy azok ne vezessenek kudarcokhoz vagy konfliktushelyzetekhez.

Az oktatás minőségét nagymértékben befolyásolhatná az integráció, a befogadás, elfogadás és esélyegyenlőség elveinek alkalmazása, bevezetése. Az viszont vitathatatlan, hogy ebben a témában a társadalmi igények, illetve az oktatással szembeni külső elvárások (pl. uniós tagság) mindenképpen változtatásokra készítetik az oktatás jelenlegi folyamatát, struktúráját. Nem lehet figyelmen kívül hagyni az alternatív pedagógiai kezdeményezéseket, illetve megoldási javaslatokat. A fejlett európai országok nyitottabban kezelték az alternatívitás kérdését, mert szerintük ezzel az újszerű pedagógiai megközelítéssel nagymértékben javítható az oktatás minősége, illetve azok megvalósíthatósága. Az egyéni igényeknek megfelelően kialakított pedagógia javíthatja az esélyek közötti különbségeket. Az esélyegyenlőség biztosítása ma már egyértelműen az oktatás minőségi kérdésévé vált, aminek következtében az oktatáspolitikai egyik súlypontja a társadalmi hátrányok kiegyenlítése, az oktatáshoz kapcsolódó egyenlő esélyek biztosítása lehet.

Fontos, hogy a változásokon, a fejlődési lemaradáson átesett emberek, a társadalmilag kirekesztettek is saját feltételeiknek megfelelően teljes életet tudjanak élni. Ehhez járul hozzá nagymértékben a testmozgáshoz, a játékokhoz, a sporthoz kapcsolódó örömszerzés. Ezt támasztják alá *Janza Károlyné* (FPPI, 2010) hazai és nemzetközi vizsgálatokkal is megerősített szavai, miszerint a sérült, illetve sajátos nevelési igényű tanulók integrációjához az egyik legalkalmasabb lehetőség a sport. A közösen végzett mozgás így nagymértékben hozzájárul a tolerancia, elfogadás, illetve az egyenlő bánásmód kialakulásához is. Sajnálatos – véli a szerző –, hogy a sérültek és az épek együtt-tanulása nagyon sok esetben nem megoldható, az együttnevelés viszont mindkét fél részére kívánatos lenne. A mozgások, a versengések nagyon pozitív hatással vannak a társas kapcsolatokra, biztosítják az élményeket, és sikereket adnak a képességek fejlesztésében. A mozgásos cselekvések, illetve a magasabb szintű sporttevékenység is visszaadhatja a teljesítőképeséget, önbizalmat adhat, lelki egyensúlyt és sikerélményt is biztosíthat. (PRISZTÓKA GY, 1998).

## 1. A dolgozat felépítése

A dolgozat tartalmi egységeinek összeállításánál igyekeztem minden aspektusból körülírni az integráció témakörét. A bevezető sorok után olvashatunk az iskola és társadalom kapcsolatrendszeréről, a fogyatékoság megítélésének történetéről. A munka széleskörűen tárja az olvasó elé az integráció hazai és európai helyzetét, aktuális problémáit. Részletes alaposággal olvasható a feltételrendszer: jogi, objektív illetve szubjektív megközelítésből. Az integrált oktatás törvényi szabályozásának bemutatásával, a törvényekből történő kiemelésekkel bizonyítja a munka, hogy pontos és mindenki számára egyértelműen meghatározott folyamatról beszélünk. A dolgozatban bemutatott főbb hazai kutatások eredményei megerősítik az általam elvégzett vizsgálat következtetéseit. A dolgozat foglalkozik az együttnevelés pedagógiájával, annak jelentőségével. Jelentős és kiemelt fontosságú tartalmi egység a hazai és külföldön végzett vizsgálat bemutatása. Az ép és sérült tanulók közös testnevelésének megvalósíthatóságát az érintettekkel készült interjúk és internetes portálokról idézett vélemények igazolják, vagy cáfolják meg.

A munka kiter a felsőoktatásban alkalmazható elméleti és gyakorlati lehetőségekre, amelyekkel a testnevelő tanárképzésben integrációval, adaptált testneveléssel foglalkozó tárgyak oktatására van lehetőség. Ehhez kapcsolódva találjuk meg a testnevelés órai differenciálás, a kooperatív tanulási-tanítási modell alkalmazásának szükségességéhez kapcsolódó ismereteket.

A sérült és ép tanulók közös testnevelésében fontosnak érzem az adaptált testnevelés alkalmazását, ezért az egyes sérültségi fokozatoknak megfelelő, megvalósítható óravázlatokat ajánlok az olvasónak.

## 2. A kutatás bemutatása, kutatási célkitűzések

Kutatásom célja egyértelműen az volt, hogy a vizsgált célcsoportoknál *megállapítsam az integráció témakörével kapcsolatos tájékozottság szintjét, rávilágítsak a szemléletváltás szükségességére, illetve az érintettektől véleményt kapjak az ép és sérült tanulók közös testnevelésének megvalósíthatóságáról, lehetőségeiről.*

További célként fogalmazódott meg egy olyan metodika kialakítása és bemutatása, amellyel *az ép és sérült gyermekek együtt nevelhetők, a testnevelés órákon közösen foglalkoztathatók.* Számos nyugat-európai példa már a gyakorlatban is bizonyította, hogy olyan kivitelezhető feladatról van szó, amely szemléletváltást, tanulási-tanítási stratégiák és módszerek átalakítását, korszerűbb oktatási módszerek bevezetését is magában hordozza.

A vizsgálat további célja annak bemutatása is, hogy a testnevelést oktatók jelenleg is alkalmazott módszereik hatékonyabb felhasználásával, új módozatokkal, kooperatív tanulási-tanítási módszerekkel, a központi előírások rugalmasabb értelmezésével és alkalmazásával, az ép valamint a sérült gyermekek által közösen végzett testmozgásokkal hogyan tudnak mind a motorikumra, vagy akár az értelmi (kognitív) fejlődésre pozitív hatást gyakorolni.

### 2.1 Hipotézisek

1. Spanyolország és Ausztria *másképpen viszonyul* az integrált oktatáshoz, mint hazánk.
2. Az integráció fogalmának ismertsége, tartalma és értelmezése *célcsoportonként különbözik*, ezért az integrált oktatás megítélése sem lehet egységes. A fogalmak ismertsége terén bizonyos vagyok abban, hogy lesznek olyan meghatározások, amelyek magyarázatra, pontosabb értelmezésre szorulnak.
3. Az integrált oktatáshoz kapcsolódó *törvényi háttér ismerete minden megkérdezett csoportban hiányos.*

4. A fogyatékkal élő személyek problémáira az ebben nem érintettek *kevésbé érzékenyek*.
5. Az ép és sérült gyermekek közös foglalkoztatása a testnevelés órákon a befogadó /integráló/ iskolákban elvárt oktatási forma. Bizva a testnevelést tanító tanárok és hallgatók ismereti szintjében, látva a közoktatás gondjait és a nehézségeket, elképzelhetőnek tartom, *hogy vállalnák az ilyen jellegű oktatási forma kivitelezését*.
6. *Hazánkban még egyáltalán nem elterjedt, hogy a sportszakemberek, edzők között sérült személyek is tevékenykedjenek. Vannak azonban olyan parasportágak, amelyek esetében egy valamilyen sérülési fokozattal élő személy jobban ismeri a sportágspecifikumokat, edzéselméleti, élettani lehetőségeket, a parasportoló felkészítésének apró mozzanatait, mint egy hagyományos sportcsoporthal foglalkozó sportedző. A parasportokban résztvevő sérült személyek felkészítése is képzett szakembert kíván, így a megkérdezettek elfogadják majd azt, hogy a sportszakemberek képzési rendjébe a sérült személyek is bevonhatóak legyenek.*
7. A megkérdezett szülők és tanulók véleménye alapján *a testnevelést tanító tanárok képesek lehetnek az integrált oktatás megvalósítására. Amennyiben a megkérdezettek elismerik a pedagógusok szakmai tudását, akkor a válaszaik alapján ez az oktatási forma nem jelenthet gondot, problémát a testnevelést tanítók számára. A megkérdezett pedagógusok válaszaiban meg fog jelenni az, hogy a közösen végzett, és megtartott testnevelés órákkal kapcsolatosan a szülőknek, illetve a tanulóknak lehetnek fenntartásaik.*
8. Az integrált testnevelés órák megvalósításával kapcsolatban a szülők és a tanulók is *pozitívan fognak megnyilvánulni, és jónak fogják tartani ezt az oktatási formát.*
9. A szülők olyan megoldási lehetőségeket, ajánlásokat fogalmaznak meg a sérült gyermekek iskoláztatásával kapcsolatosan, amelyekben *nagy szerepet fognak kapni az iskolák tárgyi, személyi és anyagi feltételeinek megléte, illetve azok hiányosságai.*

### 3. Anyag és módszer

#### 3.1 Mintavétel

##### 3.1.1 Magyarország

A vizsgálatban résztvevő települések: Ajka, Albertirsa, Balatonkeresztúr, Balatonlelle, Barcs, Budapest, Bóly, Dorog, Egerág, Esztergom, Jászentlászló, Kaposvár, Kiskunhalas, Kecskemét, Kémes, Madocsa, Marcali, Magyarszék, Magyarszerdahely, Mecseknádasd, Nagykanizsa, Paks, Pápa, Perkáta, Pilismarót, Pécs, Sárbogárd, Sárszentmiklós, Sopron, Szeged, Szentés, Szekszárd, Székesfehérvár, Szombathely, Tát, Vonyarcvashegy.

Résztevők	Létszám		Vizsgálat ideje
	Hagyom. képzés	Bsc képzés	
<b>Testnevelés -és Sporttudományi Intézet hallgatói</b>	<b>314 fő</b>	<b>184 fő</b>	2005 - 2009.
	<b>498 fő</b>		
<b>Testnevelést tanító tanárok</b>	Testnevelő tanárok <b>291 fő</b>	Tanítók /spec.koll./ <b>182 fő</b>	2005 - 2009.
	<b>473 fő</b>		
<b>Szülők (magyar települések)</b>	40 év alattiak <b>306 fő</b>	40 év felettiak <b>491 fő</b>	2005 - 2009.
	<b>797 fő</b>		
<b>Tanulók (magyarországi iskolák 7-12. osztály)</b>	7-8. oszt. <b>765 fő</b>	9-12. oszt. <b>972 fő</b>	2005 - 2009.
	<b>1737 fő</b>		

ÖSSZESEN

3505 fő

### 3.1.2 Külföldi minták

Graz-Ausztria:

A megkérdezett státusza	Létszám
Valamilyen sérüléssel élő felnőtt személy	63
Egészséges felnőtt személy	94

Universidad de La Coruña, Bastiageiro, Galicia, Colegio la Grande Obra de Atocha, Spanyolország, La Coruna) :

A megkérdezett státusza	Létszám
Tanuló /12-14 év közötti/	72
Szülő /30-45 év közötti/	57
Tanár	24
Egyetemi hallgató	160

## 3.2 Módszerek

### 3.2.1 Kérdőíves felmérés

A vizsgálatban olyan kérdőívet alkalmaztam, amelynek kérdéseit saját magam állítottam össze, kifejezetten a testneveléssel, integrált testnevelés órákkal kapcsolatosan. Zárt és nyílt kérdésekkel dolgoztam. Nyílt, kifejtős kérdést csak a szülők részére szerkesztettem a kérdőívbe. Mindegyik megkérdezett csoport, illetve alcsoport külön megszerkesztett kérdőívet tölthetett ki. A kérdések a következő kérdéscsoportokra bonthatóak:

- a témával kapcsolatos fogalmak, törvényi szabályozás ismerete,
- az integrált testnevelés órákkal kapcsolatos hozzáállás vizsgálata,
- más megkérdezett csoport feltételezett véleménye az integrált testnevelés órákról,
- az integrált testnevelés órákról történő véleményalkotás,
- megoldási javaslatok (csak a szülők részére).

A próbateszt kitöltetése Pécs városban történt az érintett célcsoportok megkeresésével /alcsoportonként 30 db kérdőív/.

### 3.2.2 Interjú

Annak érdekében, hogy a közösen végzett testnevelésről, illetve testmozgásokról hiteles képet kapjak interjút készítettem testnevelő tanárokkal, sérült tanulókkal és ép tanulókkal valamint olyan szülőkkel, akiknek gyermekük sérült tanulóként integrált testi nevelésben vesz részt. Az interjúban felhasznált kérdésekkel, az azokra adott őszinte válaszokkal próbálok rávilágítani a folyamat nehézségeire, problémáira, illetve azokra az előnyökre és pozitív pedagógiai hatásokra, amelyek az ép és sérült gyermekek közös testmozgását jellemzik napjainkban.

### 3.3 Az adatok feldolgozásának módszere

Az adatok feldolgozását egyszerű matematikai-statisztikai módszerrel kezdtem, majd megfelelő kódolás után *Microsoft Excel táblázatba* szerkesztettem. A diagrammok és táblázatok elkészítése az *SPSS 13., illetve SPSS 15. statisztikai program* segítségével történt. A nyílt kérdésekre adott válaszokat összegyűjtöttem, témakörök szerint csoportokra bontottam és rendszereztem. A fogalomértelmezésekkel kapcsolatos adatok táblázatba szerkesztése egyszerű matematikai százalékszámítással történt. Néhány általam előre kiválasztott kérdésnél *Pearson-féle korrelációs együttható* vizsgálatát végeztem el (Chi-négyzet próba), annak érdekében, hogy az esetleges szignifikáns különbségekre rávilágítsak.

### 4. Eredmények, következtetések

1. Az általános iskolai képzésben résztvevő diákok témával kapcsolatos szemléletmódja kedvezőbb képet mutat, mint a középiskolásoké.
2. A 40 évesnél idősebb szülők hozzáállása az ép és sérült tanulók közös testneveléséhez támogatóbb, mint a fiatalabb korosztálybelié.
3. Az integrált testnevelés órák megtartásával kapcsolatosan a testnevelést tanító pedagógusok véleménye lényegesen rosszabb hozzáállást mutat, mint a többi megkérdezett csoporté.
4. A testnevelést tanító pedagógusok közül a tanítók szemléletmódja pozitívabb és kedvezőbb hozzáállású.
5. A testnevelő tanári diplomával rendelkezők közül csak kevesen igénylik a speciális továbbképzés lehetőségét.
6. A sporttal foglalkozó pedagógusok szerint sérült személyek nem kerülhetnek be a sportszakember képzésbe.
7. A testnevelő tanárképzésben integrációval, adaptált testneveléssel már foglalkozó hallgatók szemléletmódja sokkal pozitívabb, mint az aktívan dolgozó tanároké.
8. A két külföldi országban végzett felmérés eredményeit összegezve megállapítható, hogy a megkérdezett külföldi minták a társadalmi szemléletmód magasabb szintjét mutatják.

### 5. Összegzés

*Összességében* elmondható, hogy a vizsgálat sok gyakorlati és elméleti tapasztalatot hozott. A megállapításokon és következtetéseken kívül újabb feladatokat, illetve kutatási célokat is meghatározhat. Értékesnek tartom, hogy rávilágít az integrációs folyamat jelenlegi helyzetére, állapotára a testnevelés oktatásával kapcsolatosan. Erről a megállapított szintről lehet és kell elindulni a további feladatok meghatározásánál és a megvalósítás megkezdésekor. Amennyiben a testnevelésben elindul és sikerül ennek a komoly feladatnak a megvalósítása, emelhető a többi tantárgyhoz képest is megítélése a közoktatás résztvevői körében. Így lényegesen javulhat a testnevelést tanítók elismertsége, helyük és jelentőségük a többi közismereti tantárgy oktatóihoz hasonlóan.

A vizsgálat bizonyította, hogy a megkérdezettek rendelkeznek pozitív szemléletmóddal, amelynek átadásával befolyásolhatják egymást.

A vizsgálati eredményekhez kapcsolódóan, a dolgozatban külön fejezetként megtalálható testnevelés óravázlatok, tervezetek a mindennapi gyakorlatban megvalósíthatóak, ezért ajánlást, segítséget adnak a pedagógusoknak a kivitelezéshez.

## 6. További vizsgálati lehetőségek

- A vizsgálat kiterjesztése közép illetve kelet-magyarországi településekre
- Az egyes alcsoportok vizsgálata attitűdskála alkalmazásával, keresztváltozók beépítésével
- A vizsgálat kiterjesztése az óvodai nevelésben érintettekre

## A szerző témához kapcsolódó néhány publikációja

### Könyv, könyvfejezet:

- Tóvári Ferenc:** Az integrált testnevelésórák megvalósulásának esélyei  
Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai /gyermekvédelem-gyógypedagógia-terápia /  
Szerkesztette: Petróczi Erzsébet Szegedi Egyetemi Kiadó, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó Szeged, 2009.  
ISBN 978 963 9927 04 9 pp. 102-112.
- Tóvári Ferenc:** Esély a mozgásélményre-esély az együtt cselekvésre. Gondolatok az ép és sérült gyermekek közös testneveléséről.  
PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola Pécs. 2010. Felelős kiadó: Forray R. Katalin  
ISSN 2062-1558 pp. 122-125.
- Tóvári Ferenc - Prisztóka Gyöngyvér - Tóvári Anett:** Együtt vagy külön - Gondolatok a sérült és ép gyermekek testneveléséről  
Gy. Kiss Enikő-Polyák Lilla /Szerk./: A krónikus betegséggel élők pszichológiai és társadalmi rehabilitációja  
Kiadó: Magyar ILCO Szövetség 2010. ISBN 978 -963- 88361-3-7 pp. 118-142.
- Tóvári Ferenc – Prisztóka Gyöngyvér – Hajduné László Zita – Klencsár Dezső:** Esély a mozgásélményre - esély az együtt cselekvésre. Eltérő bánásmódot igénylő gyerekek a magyar közoktatásban. Szerk.: Karlovitz János Tibor  
Neveléstudományi Egyesület Budapest 2010. ISBN 978-963-88422-5-1 ISSN 2061-5329, 4. kötet pp. 24-29.
- Tóvári Ferenc:** A parasport és a sportedzők viszonya egy vizsgálat tükrében.  
Bevezetés a fogyatékos emberek sportjába TFTI. Budapest 2007. Szerkesztők: Bognár József, Dorogi László  
ISBN 1-884737-21-8 pp. 63-68.

### Folyóiratcikk, tanulmány, absztrakt

- Tóvári Ferenc:** Az integrált sportnapok jelentősége a testnevelőtanár-képzésben  
Iskolai testnevelés és sport 34. szám 2007. január pp. 7-8.
- Tóvári Ferenc:** Az integrált testnevelés órák megvalósulásának esélyei  
Iskolai testnevelés és sport 35. szám 2007. április pp. 8-11.
- Tóvári Ferenc:** Az integrált testnevelésórák megvalósulásának esélyei. Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai  
A Magyar Individuálpaszichológiai Egyesület XIII. Vándorgyűlése Szeged. 2008. március 7-8.  
Tartalmi összefoglalók, előadás kivonatok Szerk.: Petróczi Erzsébet 70. oldal
- Tóvári Ferenc – Prisztóka Gyöngyvér- Hajduné László Zita- Klencsár Dezső:**  
Esély a mozgásélményre - esély az együtt cselekvésre. Tanulás, tanítás, munkaerőpiac.  
A Neveléstudományi Egyesület 2009. évi Konferenciája Békéscsaba, 2009. január 22-24.  
Tartalmi összefoglalók Szerk.: Karlovitz János Tibor Neveléstudományi Egyesület 2009.  
ISBN 978-963-06-6485-1 90. oldal
- Tóvári Ferenc – Prisztóka Gyöngyvér:** Edzők a parasportban – parasport az edzőképzésben  
Oktatás, nevelés, élethossziglani tanulás. Székesfehérvár, 2010. január 15.  
Tartalmi összefoglalók Szerk.: Karlovitz János Tibor Neveléstudományi Egyesület 2010.  
ISBN 978-963-88422-1-3 91. oldal

### Előadás

- Tóvári Ferenc:** Az integrált testnevelésórák megvalósulásának esélyei  
Mentális és pszichés problémák XXI. századi megoldásmódjai  
A Magyar Individuálpaszichológiai Egyesület XIII. Vándorgyűlése Szeged. 2008. március 7-8.
- Tóvári Ferenc – Prisztóka Gyöngyvér – Klencsár Dezső – Hajduné László Zita:**  
Testi nevelés - Együtt vagy külön /Az integrált testnevelés órák megvalósulási esélyei/  
Fizikai aktivitás és életminőség Nemzetközi Konferencia („Physical Activity and Quality of Life”)  
Pécs, 2008. október 9-10.
- Tóvári Ferenc – Prisztóka Gyöngyvér – Hajduné László Zita – Klencsár Dezső:**  
Esély a mozgásélményre - esély az együtt cselekvésre  
Tanulás, tanítás, munkaerőpiac. A Neveléstudományi Egyesület 2009. évi Konferenciája  
Békéscsaba, 2009. január 22-24.
- Tóvári Ferenc – Prisztóka Gyöngyvér – Tóvári Anett:**  
Testi nevelés – együtt vagy külön. Gondolatok a sérült és az ép gyermekek közös testi neveléséről.  
ILCO 2010. A fogyatékosokkal élők pszichológiai és társadalmi rehabilitációja Nemzetközi Konferencia  
Pécs, 2010. április 22-23.
- Tóvári Ferenc – Dr. Prisztóka Gyöngyvér – Dr. Karsai István:** Elfogadás – befogadás a sportban  
Iskola a társadalmi térben és időben II. Pécs, 2011. május 17-18.



### Poszterbemutató

**Tóvári Ferenc** – Prisztóka Gyöngyvér: Edzők a parasportban - parasport az edzőképzésben  
Nemzetközi Sporttudományi Konferencia, 2010. október 28-29. Pécs. **KONFERENCIA KÜLÖNÍJ!**

### **A tézisfüzetben hivatkozott művek**

- JANZA Károlyné (2010): „Együtt az integrációért a sporttal és a művészetekkel” műhelykonferencia előadása. Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Mérei Ferenc Fővárosi Pedagógiai és Pályaválasztási Tanácsadó Intézet. 2010. március 31.
- KERTESI Gábor–KÉZDI Gábor (2009): Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. Közgazdasági Szemle, 6. 56.
- PISA Programme for International Students Assessment (A tanulói teljesítmények nemzetközi értékelésének programja
- PRISZTÓKA Gyöngyvér (1998): Testnevelélmélet. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- TÓVÁRI Ferenc (2004): Az iskolai testnevelés integrációjára való felkészülés első lépései. Sport, Hírlevél, 2. 14.
- TÓVÁRI Ferenc (2007): Az integrált testnevelés órák megvalósulásának esélyei. Iskolai testnevelés és sport. 35.
- TÓVÁRI Ferenc (2010): Esély a mozgásélményre-esély az együtt cselekvésre. Gondolatok az ép és sérült gyermekek közös testneveléséről. PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs.